

Р.Г. Соболев,
доцент кафедри економічної теорії
та фінансів ХарPI НАДУ

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто теоретичні питання розвитку страхового ринку України. Досліджено етапи, типи та форми державного регулювання страхової діяльності, запропоновані шляхи подальшого розвитку.

Ключові слова: страхування, правове забезпечення, регулювання страхових послуг, ринкова інфраструктура

Необхідність забезпечення високого ступеня відповідальності страховика за соціально-економічні наслідки своєї діяльності обумовлює формування суспільної потреби в організації державного страхового нагляду. У загальній формі цей нагляд виражається у вивченні фінансового положення страховика та його платоспроможності за прийнятими договірними зобов'язаннями перед страхувальниками. Відсутність засобів у страховика для розрахунків за прийнятими зобов'язаннями підриває довіру не тільки до конкретного страховика, але і взагалі до ідеї страхування. У суспільній свідомості недовіра до страхової ідеї втілюється в претензіях населення до державних інститутів. Саме тому держава не може знаходитися осторонь від страхової діяльності, пов'язуючи інтереси страховиків, населення та економіки в цілому. Основна проблема державного страхового нагляду – величина резервів, що гарантують платоспроможність страховика.

Страховий ринок як частина фінансово-кредитної сфери є об'єктом державного регулювання і контролю в цілях забезпечення його стабільного функціонування з урахуванням значущості страхування в процесі суспільного відтворення. Повсюдна страхова справа виділяється в спеціальну галузь господарського законодавства й адміністративного нагляду: державне регулювання страхового ринку здійснюється за допомогою спеціальної податкової політики, ухвалення законів за окремими видами підприємницької діяльності, що відображають порядок укладення договорів

страхування і вирішення суперечок, що виникають. Держава також встановлює з урахуванням інтересів всього суспільства обов'язкові види страхування.

Регулююча роль державного органу зі страхового нагляду повинна передбачати виконання в основному трьох функцій, за допомогою яких забезпечується надійний захист страхувальників.

Теоретичні питання формування та розвитку системи страхових послуг в Україні досліджували як зарубіжні вчені (Дж. Гі, Дж. Садлер, Р. Стефенсон), так і вітчизняні автори (В. Бабенко, С. Осадець, В. Базилевич).

Метою даної статті є дослідження теоретичних питань розвитку страхового ринку України, виділення етапів, типів та форм державного регулювання страхової діяльності, запропонування шляхів подальшого розвитку.

У кожній країні держава намагається регулювати будь-який вид людської діяльності [5].

У Новому тлумачному словнику української мови термін “регулювати” визначається як застосовувати, впорядковувати що-небудь, керуючись чимось, підкоряючи його відповідним правом. У відповідності до зазначеного розуміння терміна “регулювати”, кожна держава має власну систему регулювання внутрішніх та міжнародних економічних відносин.

Державне регулювання страхування, як і економіки загалом, є науково обґрунтованим самозахистом суспільного ладу від властивих механізму ринкової економіки тенденцій, що саморуйнуються, які зумовлені наявністю позитивних зворотних зв'язків. Визначальними структурними ознаками ринкової економіки є:

- основні форми власності;
- спосіб координації господарських економічних інтересів.

Координація – це механізм впливу соціально-економічної системи на дії господарюючих суб'єктів відповідно до "пріоритетних цілей цієї системи".

Такий вплив здійснюється як адміністративними, так і економічними засобами, на пріоритетну користь останніх. Тобто регулювання фінансово-господарського механізму у сфері страхування з боку держави спрямоване на реалізацію головної сучасної цілі суспільного ладу – стабілізацію економіки держави за допомогою організаційного, юридичного, фінансового та мотиваційного впливу на суб'єктів фінансово-господарських відносин.

Система правового регулювання в Україні включає в себе таку ієрархію нормативно-правових актів:

- Конституція України – Основний Закон;
- міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких дала Верховна Рада і які в силу цього є частиною національного законодавства України;
- Цивільний кодекс України;
- закони України – акти вищої юридичної сили;
- декрети Кабінету Міністрів (на сьогодні в Україні ще діють близько 50 документів);
- усі інші нормативно-правові акти [2].

В умовах створення правової держави та розвитку ринкової економіки в Україні визначення основ регулювання страхової діяльності має важливе значення. Можна навести основні причини необхідності державного регулювання страхової діяльності в Україні:

- по-перше, гроші за страховку платяться сьогодні, а потенційна вигода буде отримана в майбутньому, отже, страховики можуть покористуватися та втягнути несправедливий дохід;
- по-друге, страхування є дуже складним предметом, інформаційна асиметрія між страхувальниками та страховиками може призвести до того, що споживачі придбають не той страховий продукт чи заплатять за нього дуже дорого;
- по-третє, страхування – це досить прибутковий вид бізнесу, який повинен підлягати оподаткуванню;
- по-четверте, страхування має великі можливості інвестиційної

діяльності, в якій кровно зацікавлена держава.

Державне регулювання страхової діяльності має певні етапи, які наведено на рис. 1.

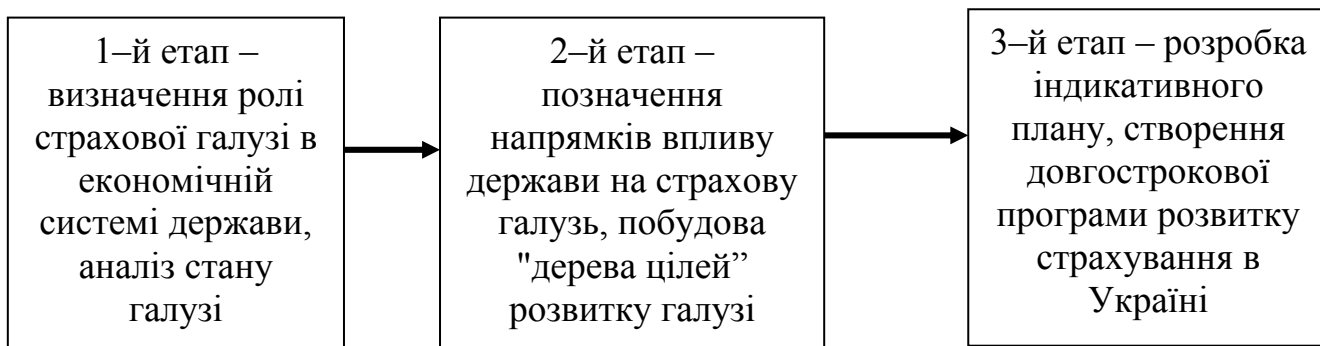

Рис. 1. Етапи державного регулювання страхової діяльності

У зв'язку із зазначеними етапами можна визначити об'єкт державного регулювання страхової галузі – система соціально-економічних відносин з приводу організації захисту від ризиків та здійснення страхового бізнесу за допомогою об'єднання коштів суб'єктів цих відносин. Суб'єктом державного регулювання виступає держава в особі її різноманітних інститутів.

Страхування є об'єктом контролю з боку державних органів, починаючи ще з XV-XVI ст. [6] Насамперед комерційна діяльність страхової компанії повинна регулюватися з метою створення гарантій достатності коштів у страхових товариств для виплати страхових відшкодувань при настанні страхових випадків, а платоспроможність компанії – головна ціль контролю з боку державних страхових нагляdiv.

Вітчизняні дослідники, вивчаючи світовий досвід систем державного регулювання страхової діяльності, виділяють її три типи (рис. 2) [4].

- ліберальний (м'який) тип передбачає, що операції по страхуванню хоча і підлягають ліцензуванню, проте нагляд за діяльністю страхових компаній відносно слабкий (характерно для Великобританії);
- авторитарний (жорсткий) тип – це коли кожний конкретний вид

страхування проходить процедуру ліцензування і повинен відповідати певній системі вимог щодо правил страхування, фінансово-господарській діяльності страхової компанії; конкуренція між страховиками чітко регламентується (характерно для Німеччини);

– змішаний тип використовує в певній мірі два зазначених підходи – виважена система регламентації діяльності страхових компаній поєднується з досить гнучкими підходами, які дають можливість забезпечити достатній рівень конкуренції (характерно для Франції).

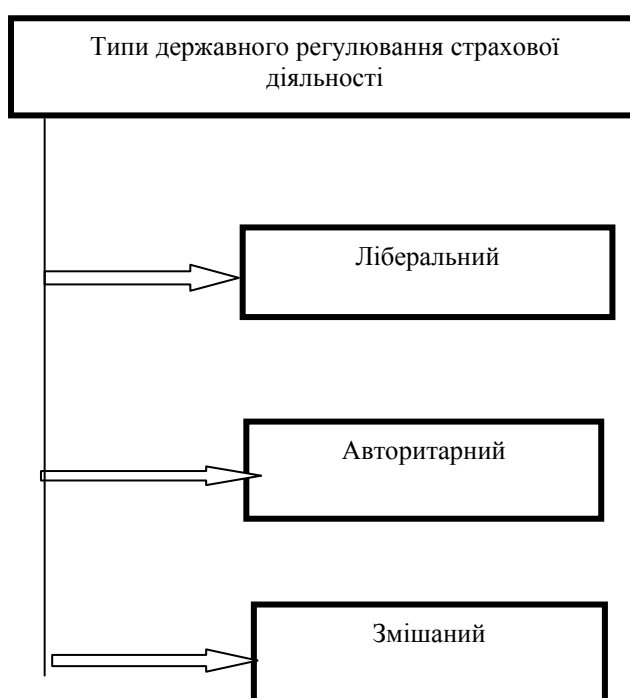

Рис. 2. Типи державного регулювання страхової діяльності

На наш погляд, система державного регулювання страхової діяльності, що існує в Україні, за ступенем впливу на розвиток ринку та за методами, що при цьому застосовуються, займає проміжне положення між німецькою та французькою. На кожний конкретний вид страхування страхова компанія повинна отримати ліцензію. Законодавчі та нормативні акти встановлюють чіткі вимоги до платоспроможності страховиків (розміру Статутного капіталу, кількості, порядку формування, нормам відрахування та порядку

розміщення страхових та вільних резервів тощо). Разом з тим держава гарантує захист інтересів страхових компаній, а також забезпечує умови вільної конкуренції в здійсненні страхової діяльності [1]. Не дозволяється (за винятком страхування життя та обов'язкових видів страхування) будь-яке централізоване регулювання розмірів страхових тарифів, страхових сум, страхових виплат та інших умов договорів страхування, якщо вони не суперечать законодавству України [3]. Не припускається також втручання з боку держави та інших структур в роботу страхових компаній, за винятком здійснення своїх повноважень органами державного нагляду [Там же].

Страховий нагляд – це контроль за діяльністю страхових установ, який здійснюється державними органами [Там же]. Органи страхового нагляду здійснюють перевірку страхових організацій за їх платоспроможністю, надають рекомендації по використанню вільних коштів та страхових резервів, видають ліцензії на здійснення певних видів страхування, затверджують тарифи премій тощо.

Враховуючи світовий та вітчизняний досвід, можна виділити три форми здійснення державного нагляду за діяльністю страхової організацій (рис. 3).

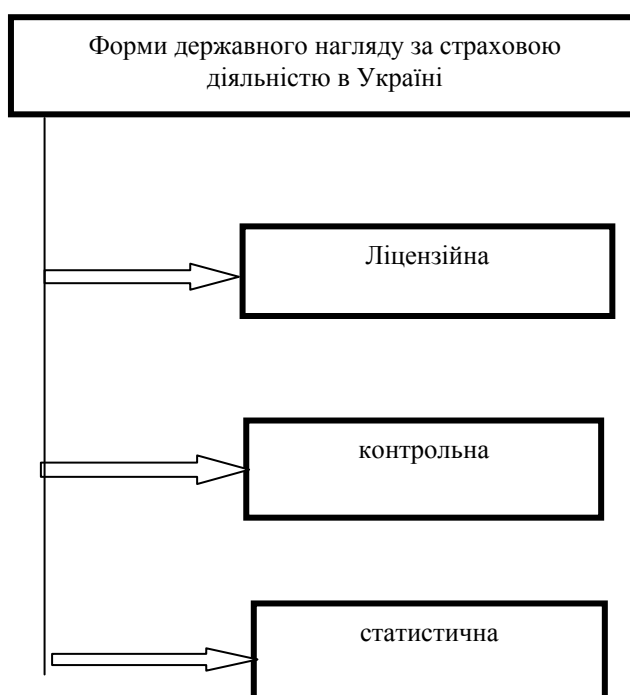

Рис. 3. Форми державного нагляду за страховою діяльністю

Мета ліцензування – формування інституту страховиків, який відповідає встановленому законодавством України стандарту підприємницької діяльності.

Метою контрольної форми держнагляду є дотримання інтересів суб'єктів страхової діяльності. Предмет зазначеного контролю – ведення страховиком фінансових операцій, пов'язаних з формуванням страхових резервів, розміщенням активів, забезпечення наявності вільних активів у розмірах не менше встановленого нормативу, а також відповідність діяльності виданій ліцензії.

Статистична форма державного нагляду здійснюється на основі перевірки фінансової звітності, що надається страховиком. Склад і форми бухгалтерської звітності, принципи бухгалтерського обліку та план рахунків затверджуються відповідними нормативними документами. Страховики зобов'язані оприлюднювати річну звітність про свою діяльність, бухгалтерський баланс та фінансові результати діяльності за підсумком фінансового року.

Роль держави в регулюванні страхової діяльності досить значна і, на наш погляд, повинна зводитись до такого:

- встановлення норм та вимог до функціонування страхових компаній;
- використання фінансового механізму в регулюванні страхової справи;
- контроль за виконанням суб'єктами страхового ринку чинного законодавства України;
- визначення обов'язкових видів страхування.

Головними “регулювальниками” компромісу інтересів суб'єктів страхових відносин в Україні є органи трьох гілок влади, що побудовані за ієрархічною ознакою, а також Національний банк України. Законотворча

влада представлена Кабінетом Міністрів України, де вирішальну роль відіграють комітети, підкомітет, комісії з економічних питань. Саме тут досягається компроміс між групами економічних інтересів, узгоджуються регіональні програми розвитку страхової галузі з іншими програмами економічної діяльності. Судова влада покликана слідкувати за суворим дотриманням законів, постанов, положень тощо. До органів, які відповідальні за економічну ситуацію, відносяться Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Національний банк.

Державне регулювання страхової діяльності в Україні здійснюють такі органи:

- Кабінет Міністрів України;
- Міністерство фінансів України;
- Ліга страхових організацій України.

Поступово в Україні створюється достатнє правове поле страхової діяльності, яке базується на законодавчій базі та раціональному державному регулюванні, контролі в цій галузі економіки. Хоча говорити про розвиток страхового ринку та страхової справи в Україні ще досить рано.

Отже, здорова макроекономічна і структурна державна політика є суттєвою передумовою стабільності системи страхування й запобігання серйозним викривленням страхового ринку.

В умовах економічної і фінансової кризи знижується активність на страховому ринку. Для її активізації необхідною умовою є стабільність гривні, завершення процесів приватизації в основних галузях народного господарства. У принципі захистити можна тільки власника і в умовах нормального функціонування фінансової системи. В умовах стабілізації економіки, зміни форм власності та механізму управління в державному секторі економіки потреба суб'єктів господарської діяльності в захисті своїх майнових інтересів та інтересів працівників від різноманітних ризиків зростає. Держава також зацікавлена страховому захисті державного майна та підвищенні соціально-економічної захищеності громадян України.

У цілому, для наших умов має інтерес: система страхування розвинутих країн; національні системи координації і функціонування страхових організацій; практика страхування і розвитку кооперативних страхових організацій, в тому числі й товариств взаємного страхування, які успішно конкурують на страховому ринку багатьох держав з традиційними страховими компаніями.

У більш широкому плані в нашій державі по суті стоїть питання розвитку страхового захисту як окремого напрямку державного регулювання розвитку бізнесу та підприємництва в різних галузях народного господарства, тобто шляхом прийняття спеціальних законів, визначення обов'язкових видів страхування, регламентації діяльності страхових організацій.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про страхування» // Уряд. кур'єр. – 1996. – 18 квітня.
2. Законодавство України про страхування // Бюл. законодавства і юридичної практики України. – 1997. – № 4. – 368 с.
3. Закон України «Про внесення змін та доповнень до Закону України "Про страхування"» // Голос України. – 2002. – 14 жовтня.
4. Бабенко В. Канали розподілу страхових послуг у промислово розвинутих країнах / В. Бабенко // Економіка України. — 2006. — № 7. — С.82 – 87.
5. *Осадець С. С.* Страхування / С. С. Осадець. – К. : КНЕУ, 1998. – 528 с.
6. *Базилевич В. Д.* Страхова справа / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 1997. – 216 с.

***Sobol R.G.* Essence of government control of insurance activity is in Ukraine.**

The theoretical questions of insurance market of Ukraine development are examined in the article. Investigational the stages, types and forms of government control of insurance activity, the ways of subsequent development are offered.

Key words: insurance, legal providing, adjusting of insurance services, market infrastructure.

***Соболь Р.Г.* Сущность государственного регулирования страховой деятельности в Украине.**

Рассмотрены теоретические вопросы развития страхового рынка Украины. Исследованы этапы, типы и формы государственного регулирования страховой деятельности, предложены пути последующего развития.

Ключевые слова: страхование, правовое обеспечение, регулирование страховых услуг, рыночная инфраструктура.